

ТЕМА 1. Сутність і функції грошей.

План.

1. Походження грошей. Роль держави у творенні грошей.
2. Функції грошей та їх еволюція.
3. Етапи розвитку грошей та їх форми.
4. Роль грошей у розвитку економіки.

1. Походження грошей. Роль держави у творенні грошей.

Гроші – одне з найдавніших явищ у житті суспільства. Вони відіграють важливу роль у його економічному і соціальному розвитку. Щоб дати науково достовірне тлумачення сутності грошей, необхідно дослідити їх походження. Щодо питань походження грошей сформувалось різні погляди, які умовно можна звести до двох основних загальних напрямів: раціоналістичного й еволюційного.

Раціоналістичний напрям у теорії походження грошей можна вести до наступного: гроші – це продукт домовленості між людьми. Гроші за цією концепцією виникають тоді, коли люди уявляють собі необхідність їх існування як певного засобу, що забезпечує рух товарів і є неодмінним елементом раціональної організації товарообміну. Раціоналістичний напрям не є науковим, бо об'єктивні явища (а поява грошей належить саме до таких) обумовлюються об'єктивними процесами і не можуть залежати у своєму походженні від суб'єктивних і, по суті, вторинних процесів.

Еволюційний напрям у питаннях про походження грошей об'єднує велику кількість вчених, які пов'язують появу грошей з виникненням товарного виробництва: виникнення та розвиток грошей – тривалий еволюційний процес, зумовлений розвитком товарного виробництва та обміну.

За своєю сутністю гроші – це товар, але не просто товар, а носій певних суспільних відносин, формування яких зумовило виділення з широкого ряду звичайних товарів одного – грошового.

Що стосується ролі держави у творенні грошей, то не держава створює гроші як економічне явище, хоча вона може визначати та змінювати зовнішні атрибути грошей, впливати на форму та якісні властивості грошей з метою кращого пристосування до ефективного виконання суспільної ролі. Гроші є продуктом ринку. Ринок спричиняє об'єктивну потребу в грошах, з чим держава не може не рахуватися.

2. Функції грошей та їх еволюція.

У процесі реалізації своєї сутності як загального еквівалента, гроші виконують певні функції. У сучасній західній економічній літературі виділяють три функції грошей. К. Маркс у своєму дослідженні походження і суті грошей визначає п'ять функцій: міри вартості, засобу обігу, засобу нагромадження, засобу платежу, світові гроші.

Міра вартості – перша і головна функція грошей. Її сутність полягає в тому, що гроші виступають засобом виміру вартості всіх інших товарів. І саме ця властивість є важливою складовою їх ролі як загального еквівалента.

З функцією грошей як міри вартості, пов'язано поняття масштабу цін.

Масштаб цін – це фіксована вагома кількість грошового металу і його кратних частин, прийнята в даній країні як грошова одиниця.

Засіб обігу. Сутність цієї функції грошей полягає в тому, що гроші виступають посередником в обміні товарів. У формулі Т-Г-Т вони є засобом здійснення цієї метаморфози, засобом обміну однієї споживчої вартості на іншу.

Засіб нагромадження. Сутність цієї функції полягає в тому, що гроші виходять із сфери обігу і перетворюються у скарб.

Засіб платежу. Сутність функції грошей як засобу платежу полягає в тому, що покупець оплачує товар не в момент придбання, а через якийсь час. У цьому русі грошей, що здійснюється після руху товару, реалізується їх функція як засобу платежу. Вона тісно пов'язана з іншими функціями грошей і, насамперед, із їх функцією як міри вартості.

Світові гроші. Гроші, що є засобом руху товарів і послуг, які вийшли за межі окремої країни, виконують функції світових грошей. У цій функції вони виступають як загальний купівельний, загальний платіжний засіб, як матеріалізація багатства взагалі.

3. Етапи розвитку грошей та їх форми.

Гроші пройшли тривалий і складний шлях розвитку з точки зору не тільки ускладнення їх економічної суті та підвищення суспільної ролі, а й урізноманітнення їх форм. Загальний процес еволюції форм грошей схематично показано на рисунку 1.1.

Еволюція форм грошей відбувалася в напрямі від повноцінних грошей до неповноцінних, якими є сучасні гроші.

Повноцінними були гроші, що мали внутрішньою реальну вартість, адекватну вартості товару, який виконував функції грошей, чи вартості того

матеріалу, з якого гроші були виготовлені.

Схема еволюції форм грошей

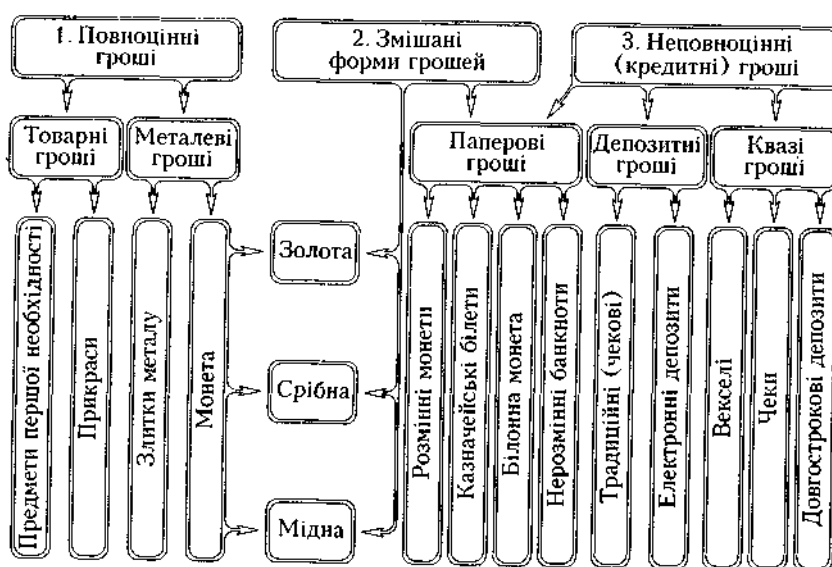

Рисунок 1.1 – Схема еволюції форм грошей

Неповноцінними є гроші, які набувають своєї вартості виключно в обігу.

Одним із етапів у розвитку грошей слід вважати етап, який характеризується паралельним функціонуванням золота і срібла в ролі грошей і називався золото срібним біметалізмом. Закінчився він наприкінці ХХ ст. перемогою золота, установленням золотого монометалізму.

Еволюція металевих грошей проявилася у двох напрямках: перший – набуття і вдосконалення монетної форми, другий – розвиток представницьких форм металевих грошей в обігу.

Виникнення паперових грошей зумовлене тими самими об'єктивними причинами, які призвели в кінцевому підсумку до демонетизації золота. Тобто паперові гроші – це не «витвір» держави, а об'єктивний продукт розвитку економічних відносин у суспільстві.

Банківські гроші – це теж неповноцінні знаки вартості, які емітуються банками на основі кредитування реальної економіки, завдяки чому їх випуск тісно пов'язується з потребами обігу, забезпечується їх вилучення з обігу при погашенні позичок і підтримки стабільної вартості. У цьому полягає їх принципова відмінність і перевага порівняно з паперовими грошима.

Виникнення кредитних грошей пов'язано з функцією грошей як засобу платежу.

Кредитні гроші – це боргові зобов'язання, що набувають функції засобу

платежу і засобу обігу.

Першою формою кредитних грошей був вексель.

Вексель – це боргове зобов’язання чітко визначеної форми, що дає незаперечне право на одержання зазначеної в ньому суми грошей у термін, який вказано на векселі.

Наступною формою кредитних грошей стала банкнота.

Банкнота – це вексель на банкіра. Вона являє собою безстрокове боргове зобов’язання і тому набула властивостей загальної обмінюваності.

Чек – це письмовий наказ банку про сплату зазначеної в ньому суми пред’явнику чека або особі, на яку він виписаний.

Кредитні картки – виконують деякі функції грошей і в певних межах можуть бути використані як у безготівковому, так і готівковому грошовому обігу.

У сучасних умовах кредитні гроші складають основу грошового обігу, обслуговуючи практично весь господарський обіг. В їх основі лежить рух позичкового капіталу, в який перетворюється будь-який прибуток і доходи населення.

4. Роль грошей у розвитку економіки.

Роль грошей тісно пов’язана з їх функціями. Вона визначається рівнем розвитку товарного виробництва та адекватних йому суспільних відносин.

У проблемі ролі грошей в розвитку економіки можна розрізняти якісний і кількісний аспекти.

В якісному аспекті роль грошей виявляється в тому, що саме їх наявність, саме грошове середовище, в якому діють економічні агенти, позитивно впливає на розвиток суспільного виробництва.

Кількісний аспект ролі грошей полягає в тому, що через зміну кількості грошей в обігу можна активно впливати на економічні процеси, зокрема, на результат діяльності економічних агентів як виробників і як споживачів.

Роль грошей у ринковій економіці виявляється, по-перше, у максимальному переведенні на ринкові засади всіх сфер економічних відносин. По-друге, переорієнтація цілей економічної, у тому числі, грошової політики із забезпеченням інтересів центру та інтересів безпосереднього виробника, окремих колективів, регіонів тощо. По-третє, забезпечення гарантованої капіталізації грошових доходів усіх суб’єктів економічних відносин усіма методами, сумісними з соціальними пріоритетами. По-четверте, оздоровлення грошового обігу, забезпечення високої, сталої ватості